

Sanja Vulić
Zagreb

NOVA IZDANJA ČAKAVACA U DIJASPORI

Djelatnost je gradišćanskohrvatskih čakavaca u Austriji, Mađarskoj i Slovačkoj iz godine u godinu sve plodonosnija. Ovdje će biti riječi o jednoj knjizi objavljenoj u Austriji, o dvjema knjižicama slovačkih Hrvata te o jednom djelcu danas raseljenog gradišćanskohrvatskog ogranka moravskih Hrvata.

1. Robert Hajszan: *Die Herrschaft Güns im 15. und 16. Jahrhundert*, Literas-Verlag, Wien, Güttenbach/Pinkovac, 1993, 202 str.

Zahvaljujući neumornom istraživaču dr. Robertu Hajszanu, gradišćanskohrvatske su knjižnice i u 1993. godini obogaćene novom monografijom, ovaj put o srednjem Gradišću i susjednom području s druge strane granice u Mađarskoj. Ta najnovija monografija, u kojoj je prikazano kisečko gospodarstvo u 15. i 16. stoljeću, zajedno s dvjema prethodnima, u kojima je riječ o dvama gospodarstvima na jugu Gradišća u 16. stoljeću (novogradačkom i solunačko-rohunačkom), tvori svojevrstu trilogiju. Stoga je i istraživačev pristup postojećim izvorima i građi u svim trima monografijama u priličnoj mjeri istovjetan. Iza predgovora i uvodnog dijela u kojem se, između ostaloga, autor osvrće i na uzroke iseljavanja Hrvata iz zapadne Bosne i Hrvatske u Gradišće, slijedi kraće poglavlje koje se odnosi na literaturu i izvore. Nakon toga je posebno poglavlje posvećeno hrvatskom junaku Nikoli Jurišiću, slavnom branitelju Kisege 1532. godine.

Uz Jurišićev životopis, Hajszan daje i prikaz povijesnih prilika u kojima je taj hrabri Senjanin živio. U sljedećem je poglavlju riječ o povijesti kisečkoga gospodarstva koje se prostiralo na području jednoga dijela današnjeg srednjeg Gradišća i zapadne Mađarske. Dat je i popis većine vlasnika gospodarstva među kojima je, nakon obrane Kiseka, bio i Nikola Jurišić, a kasnije i njegov nećak imenjaka za čijeg je upravljanja 1569. g. izrađen novi urbar u kojemu je zabilježeno 14 naseljenih mjesta na kisečkom gospodarstvu. Na temelju toga i prethodnih

dvaju urbara iz 1451. i 1554. godine, u idućem poglavlju Hajszan donosi prikaz grada Kiseka i još 15 mjesta i naselja kisečkoga gospodarstva. Svako naselje prikazuje posebno. Kako su u urbarima brižno upisivana obvezna kmetovska davanja gospodaru imanja, u posljednjem su od njih sačuvana i imena i prezimena tih kmetova, na temelju kojih je moguće pretpostaviti nacionalni sastav stanovnika svakog od pojedinih mjesta.

Hajszan zaključuje kako su današnji Hrvati čakavci (u selima srednjeg Gradišća s većinskim hrvatskim pučanstvom) potomci ne samo negdašnjih hrvatskih doseljenika nego i od njih pohrvaćenih Mađara i Nijemaca. Zbog nedostatka potrebnih historiografskih podataka, ne određuje točno kraj u staroj domovini iz kojega naseljenici potječu, ali pretpostavlja da se taj kraj nalazi negdje između Save, Kupe i Une. Nakon toga zaključnog dijela koji je (za razliku od cjelokupne knjige koja je pisana samo njemačkim jezikom), donesen i na njemačkom i na gradišćansko-hrvatskom jeziku, slijede sažeci na engleskom i mađarskom.

Izdavanjem monografije o kisečkom gospodarstvu Hajszan je, kako sam veli, želio »osviliti dio škure povijesti i topografije toga gradišćansko-mađarskog područja«. U toj je svojoj nakani uspio pa njegovo čitateljstvo s nestrpljenjem očekuje slijedeće nove knjige.

2. *Hrvatsko etnikum v Devinskom Nuovom Seli*, II. zbornik, Hrvatski kulturni savez u Slovačkoj, Bratislava, 1993, 74 str.

Knjigu je izdalo Hrvatsko kulturno društvo u Devinskom Novom Selu koje je, kad je riječ o izdavačkoj djelatnosti, još uvijek najaktivnije mjesno kulturno društvo u sklopu Hrvatskoga kulturnog saveza u Slovačkoj. Tekstove je za ovu knjižicu sastavila Etnografska skupina Hrvatskoga kulturnog društva u Novom Selu i to na temelju zapisa svoga prvog voditelja pokojnog Joška Balaža.

Nakon kratkog uvodnog dijela ispod pera poznatog novoselskog kulturnog djelatnika Viliama Pokornog, slijede poglavlja u kojima su opisani običaji vezani uz važnije događaje iz života Novoselaca (npr. rođenje, vjenčanje, smrt). Ti opisi oslikavaju i različita praznovjerja starih Novoselaca pa se tako npr. upoznajemo i s načinima zaštite od vješticih uroka koji bi mogli štetiti novorođenčetu, a također i s načinom uklanjanja već »bačenih« uroka. Taj je dio knjige leksički vrlo zanimljiv jer su tu zabilježene mnoge tipične novoselske riječi, kao npr. *šestonediljka* 'žena u razdoblju od 6 tjedana po rođenju djeteta kada ne treba ništa raditi' ili *oglaška* 'napovijed za vjenčanje' i sl.

U poglavljima o poljodjelskim radovima značenja su pojedinih riječi opisana u obliku leksikografskih definicija, npr. *Klepač* je batac na obi kraji zaobljen, dobro zakalien zbuoka pologuljat a nasadjien na plečastu ručku ne duglju kod obnašaju dvi piesti. Sve su te semantizacije, kao i ostali tekst, zabilježene na novoselskoj čakavici. Takve definicije mogu biti od velike pomoći pri izradbi možebitnih dijalekatnih pa i možebitnih budućih terminoloških rječnika iz područja poljodjelskog nazivlja.

U poglavljima posvećenim tradicionalnim novoselskim jelima, kako svakodnevnim tako i prigodnim (npr. pokladnim, blagdanskim), uz svako je jelo opisan i načina pripremanja. Stoga je taj dio knjige pravi mali kulinarski priručnik i to

leksički izuzetno zanimljiv jer i na tom području otkriva posebno novoselsko riječničko blago pa je velika šteta što taj leksički fond nije akcentuiran.

Pretposljednja dva poglavlja sadrže opis nekadašnjeg noćnog čuvara sela (zanimanja kojeg u selu nema još od 1931. g.) te kratak prikaz povijesti novoselske župe. Istaknut je problem nedostatka hrvatskih svećenika i bogoslužja na hrvatskom jeziku.

U posljednjem se poglavlju autori prisjećaju dvadeset i četvero pokojnih Novoselaca i Novoselki – njihovih navika, vrlina i mana. Zanimljivo je da tu nije riječ o životopisima uglednijih ljudi već je izbor osoba posve slučajan i poglavito uvjetovan sjećanjima na pojedine sumještane. U tom se dijelu spominje i večernja molitvica *Hodmo spat, Buoga zvat...* čija se južnohrvatska starinska sukladnica *Ajmo spati. Boga zvat...* i danas još može čuti u Dalmaciji. Tako osim već otprije utvrđenih podudarnosti u narodnim poslovicama, moguće je utvrditi i podudarnost starinskih molitvi u Novom Selu i Hrvatskoj. I u ovom su novoselskom radu zabilježene i neke autohtone starohrvatske riječi koje su u suvremenom hrvatskom književnom jeziku zamijenjene tuđicama, npr. *kriľjak* (umjesto arabizma *šešir* ili turskoavarske posuđevnice *klobuk*).

Knjižica završava kratkim pogovorom Viliama Pokornoga koji se nada da će sadašnji voditelj Etnografske skupine Augustin Dvorský i njegovi suradnici František Fratrič, Blažej Ludvig, Vladimir Klepoch i Ján Vavrovič nastaviti sa sličnim izdanjima.

Osim nedvojbene etnografske vrijednosti, ova je knjižica, zbog jezika kojim je pisana, zanimljiva i dijalektolozima. Naime, svi su tekstovi doneseni na novoselskoj čakavštini koja se, premda pripada gradišćanskohrvatskom jeziku, donekle razlikuje od gradišćanskohrvatskih govora u Austriji i Mađarskoj. Tu razliku pojačavaju i brojni slovacizmi.

3. Richard Ružovič i Martin Čorej: *Jáčimo s pirani*, Hrvatski kulturni savez u Slovačkoj, Bratislava, 1993, 32 str.

I ovu je knjižicu izdalo Hrvatsko kulturno društvo u Novom Selu. Njeni su sastavljači sabrali 28 pjesama izvedenih na jednom hrvatskom piru u Devinskom Novom Selu. Zbog takvog načina izbora pjesama, nije čudno što sve pjesme nisu izvorno novoselske. Među njima je i šest pjesama preuzetih iz stare domovine što je odmah prepoznatljivo po jeziku na kojem su napisane, kao npr. »Diko moja garava« ili »Vesela je šokadija«. Većina je takvih pjesama ostavljena u izvornom obliku, a rjeđi su primjeri gdje je autohtoni tekst djelomice prilagođen novoselskom govoru, kao npr. u pjesmi »Marice moja«:

I krijući svoje lice
ti si meni nechotice
tajnu ljubav odkrila
Marice moja ljubena.

Tu su i tri slovačke pjesme prevedene na hrvatski novoselski govor. Sve su ostale pjesme izvorne novoselske i to pretežito stare pučke, sačuvane usmenom predajom s naraštaja na naraštaj, a manji je broj pjesama novijih autora. Uza sve tekstove pjesama usporedno su navedene i note. Knjižica je, kao što je iz samoga

naslova te načina izbora pjesama vidljivo, izdana kao zbirka svadbenih pjesama s očevitim željom sastavljača da ih ne samo sačuvaju od zaborava nego i učine nezaobilaznom sastavnicom hrvatskih pirova u Slovačkoj.

4. Milo Vašak: *Va Frielištofi*, 25 str.

Imati u rukama knjigu napisanu na čakavštini jedne hrvatske etničke skupine koja više ne postoji, punu uspomena na nepovratnu prošlost, čiji autor i sam pripada toj skupini, doista je nesvakidašnji događaj. Upravo među takve rijetkosti spada i knjižica *Va Frielištofi* moravskoga Hrvata Mile Vašaka. To je dijelce posvećeno jednom od triju negdašnjih hrvatskih sela u Moravskoj (Frielištof, Dobro Polje i Nova Prerava), prisilno raseljenih poslije II. svjetskog rata. Premda je tako u tim selima zauvijek zamrla hrvatska riječ, još uvijek ima ljudi koji poznaju taj čakavski govor, a Frielištofac Milo Vašak čak je u vlastitoj nakladi izdao i ovu malu knjižicu, svjedočeći tako i pisanom riječju da moravski Hrvati, kao najmanji gradišćanskohrvatski ogranak, još uvijek nisu u potpunosti nestali.

Ta malena knjižica sadržava deset pjesama i tri prozne crtice u kojima se isprepliću frielištofske pučke pripovijesti i sjećanja na događaje iz najranije mladosti u rodnom selu. Već se na samom početku osjeća čežnja i tuga za izgubljenim zavičajem, pa Vašak pjeva:

Da laštovičku zapru
v galjbicu od zlata,
nieće ona zabit
svoje gnjazdo z blata.

Ništa manji ni žal za hrvatskom riječi, a najizraženiji je u pjesmi »Tuga«:

Ej ti moje selo,
kako si ti lipo bilo,
doklje si ti
hrvatski govorilo.
Sada se čuje
nek bulgarski a česki,
nimi su tvoji
glasi nebieski.

Tako pjeva Milo Vašak, a poslije njega i njegovih suvremenika neće više biti nikoga tko bi mogao pisati o svojim vlastitim uspomenama i sjećanjima na život u hrvatskim selima u Moravskoj. Stoga je ova knjižica svojevrsni zadnji izdisaj moravske inačice gradišćanskohrvatskoga jezika pa joj upravo ta činjenica daje posebnu kulturološku i etnološku važnost, bez obzira na stvarnu književnu vrijednost.

Čakavska rič je časopis znanstvenog i stručnog karaktera pa se u njemu objavljuju i radovi takvoga karaktera, a samo *iznimno* književni čakavski tekstovi, i to ako su obrađeni:

- to znači *akcentirani*
- i s *rječnikom*

Inače se autori upućuju na druge časopise.